

Kazakistan'da Etnik Gerilimler ve Bölge İstikrarı

Geçen şubat ayının ilk haftasında Kazakistan'ın Kırgızistan sınırındaki Korday ili beklenmedik bir etnik çatışmaya sahne oldu. Tüm dünyanın koronavirüs ile meşgul olduğu bir dönemde yaşanan olaylar fazla dikkat çekmese de bölge istikrarı açısından oldukça önemli riskleri yeniden hatırlattı. Bölgeden gelen haberlerde, vilayetteki Kazakların aşırı milliyetçi duygularla kentte yaşayan Çin asıllı Müslüman Dungan topluluğa saldırdığı, çıkan olaylarda çok sayıda can kaybı yaşandığı, köylerin yakıldığı ve binlerce insanın göç etmek zorunda kaldığı bildirildi.

Olayın mağduru olarak görünen Dunganlar, Çince konuşan bir topluluk. Kendilerine Çince "Huey" diyen bu insanların Çin Halk Cumhuriyeti'ndekiler de dâhil olmak üzere toplam nüfusları 10 milyonu buluyor. Dungan'ın kelime anlamı Çince "sınır çöllerinde yaşayan halk" anlamına geliyor. Neredeyse tamamı Müslüman olan Dunganlar, mezhep olarak da Hanefiliğe bağlı. Müslüman olmaları bu halkı diğer etnik Çinlilerden ayıran temel özellikleri.

150 yıl önce Çin'de Ming Hanedanlığı'nın zulmüne karşı Uygur Türkleri ile birlikte hareket eden Dunganlar büyük bir isyan başlatmış, ancak isyanın başarısız olması sebebiyle yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte binlerce aile komşu Orta Asya ülkelerine göç etmiştir. O dönem Sovyetler Birliği'nin hâkimiyetindeki bu bölgelerde yaşamalarına izin verilen Dunganlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra da buldukları ülkelerin vatandaşları hâline gelmiştir.

Günümüzde Kazakistan'da yaklaşık 70.000, Kırgızistan'da 60.000, Özbekistan'da 10.000 Dungan yaşamaktadır. Sovyet döneminde dahi kendi dillerini, geleneklerini ve kültürlerini korumayı başaran bu halk, genelde tarım ve küçük ticaretle geçimini temin etmektedir. Kendi içlerinde akrabalık ilişkileri ve toplumsal bağları oldukça güçlü olan Dunganlar, neredeyse 150 yıl boyunca bu üç ülkede, diğer halklarla barış ve huzur içinde yaşamıştır. Bugün kendilerine ait radyo, gazete ve STK'ları bulunan Dunganlar, buldukları ülkelerin parlamentolarında da temsil edilmektedir.

Kazakistan'da 2 Şubat'ta birkaç köylü vatandaş arasında yaşanan arbede üzerine patlak veren Kazak-Dungan kavgası, sosyal medyada yayınlanan görüntüler nedeniyle hızla ülke çapına yayılmıştır. Olayların milliyetçi gruplar ve bazı siyasiler tarafından istismar edilmesiyle de ülkedeki gerilim iyice tırmanmıştır. Öyle ki söz konusu çevreler, sosyal medya aracılığı ile nefret söylemlerinde bulunmaya ve mevzuu Dunganların kovulması taleplerine kadar varırmıştır.

Bu çağrılar yapanlardan biri de Demokrat Parti Başkanı Janbulat Mamay'dır. Sosyal medya aracılığı ile halka ve hükümete son derece dikkat çekici bir çağrıda bulunan Mamay, Dunganların bir arada yaşadıkları bölgelerden alınarak tüm ülkeye dağıtılmalarını; böylece hem sayılarının azalacağını hem de asimilasyonlarının kolaylaşacağını söylemiştir.

Benzer bir çağrı da Şındık (Gerçek) Hareketi başkanı ateist ve aşırı milliyetçi Yermek Narınbay'dan gelmiştir. O, daha da ileri giderek hükümetin Çin'le anlaşıp Dunganları Çin'e geri göndermesini salık vermiştir.

Bu tür kışkırtmalar nedeniyle ülkenin farklı şehirlerinden Kazak gençlerin küçüklü büyüklü gruplar hâlinde araçlarla Dunganların yaşadığı bölgeye gelmesiyle de asıl provokasyonlar başlamıştır. Milliyetçi duygularla hareket eden öfkeli ve gözü dönmüş gençler, molotof kokteyli ve sopalarla dört Dungan köyüne saldırarak her tarafı yakıp yıkmıştır. Bölgede iki günün sonunda 11 kişi hayatını kaybetmiş, 1.000'den fazla kişi de yaralanmıştır. Olaylar sonrasında köyler tamamen boşaltılırken, yaklaşık 12.000 Dungan komşu ülke Kırgızistan'a sığınmıştır.

Sınırın öte tarafındaki Kırgızistan Dunganları, Kazakistan'dan gelen binlerce mülteci soydaşını cami, okul, hastane ve kendi evlerine yerleştirip, hızlı bir şekilde yardım ederek sahip çıkmaya çalışmıştır. Bu aşamada sınırdan kaç kişinin geçtiği konusunda resmî bir rakam verilmemekle birlikte, yardımları organize eden Dungan Federasyonu adlı kuruluş, mültecilerin sayısını 12.000 olarak duyurmuştur.

Artan milliyetçilik sebebiyle her yıl Kazak olmayan 40.000 kişi ülkeyi terk etmektedir.

Başlarda olayları görmezden gelmekle suçlanan Kazakistan hükümeti, can kayıpları ve olayların büyümesi üzerine, olağanüstü hâl ilan ederek sert önlemler almak zorunda kalmıştır. Bölge güvenlik çemberine alınırken, yaralıların diğer şehirlere nakli sağlanmış ve hasar tespitine başlanmıştır. Olayların farklı bölgelere yayılma riskine karşı da Almatı'da bulunan büyük Dungan pazarı özel birliklerce korumaya alınmış, çatışmalarda rolü olanların büyük bölümü de tutuklanmıştır. Daha da önemlisi, Kazak yönetimi, olayların yaşandığı il ve ilçe yöneticileri ile polis şeflerini görevden almıştır. Hükümet, aldığı bir kararla mağdur vatandaşların uğradığı maddi zararın tazmini için de bütçe ayırmış ve halkın yaralarının sarılacağı sözünü vermiştir. Ayrıca toplumsal barışı yeniden tesis etmek üzere bölgeye kanaat önderleri gönderilmiştir.

Kazakistan'da patlak veren bu etnik gerilim, komşu ülke Kırgızistan ile ilişkilerde de bazı sorunlara yol açmış, ancak iki ülke arasında görüşmelere başlanması tansiyonu düşürmüştür. Kırgızistan'daki Dunganların Kazakistan'daki soydaşlarıyla dayanışma içine girme konusundaki hassasiyetleri, iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileme riskini gündeme getirmiş, ancak ülke yönetimlerince atılan sakinleştirici adımlar sonucu bu risk şimdilik bertaraf edilmiştir.

Bu arada tüm dünyayı saran koronavirüs salgınının Dunganların yaşadığı bölgelere ulaşması üzerine, Kazakistan hükümeti harekete geçmiş ve sosyal gerilimlere bir de sağlık krizinin eklenmemesi için gerekli önlemleri almıştır. Bölgeden gelen haberlerde Kırgızistan'a geçen Dunganların çoğunun köylerine geri döndüğü ve evlerini, dükkânlarını yeniden açmaya başladığı bildirilmektedir. Şu günlerde görece sakin olan bölgede, köklü etnik sorunlar çözülmediğinden, halk arasındaki gerginliğin devam ettiği, bunun da geleceğe yönelik kaygıları taze tuttuğu anlaşılmaktadır. Ülkedeki sosyal ve ekonomik problemlerin yanı sıra, gençler arasındaki işsizlik ve eğitim sorunları, yeni nesil arasında milliyetçi duyguların artmasında önemli rol oynamaktadır. Tüm bölge ülkelerinin bu yeni milliyetçi ve ırkçı yükselişe karşı önlemler alması, bölge barışı açısından hayati önem taşımaktadır.

Kazakistan'da sadece Dunganlarla değil, son 10 yıl içinde Çeçen, Azeri, Ermeni ve Ahıska Türkleri gibi farklı etnik unsurlarla yaşanan gerilimler, bu tehlikenin birer işaret taşları gibidir. Özünde ırkçı yükseliş olmakla birlikte, her biri farklı sebeplere dayalı bu gerilimler, söz konusu halkların temsilcileri ve diaspora derneklerinin düzenlediği protestolar nedeniyle toplumsal öfkenin körüklendiği büyük olayları tetikleyebilmektedir. Kazakistan Enternasyonalist Birliği başkanı olan ve ülkede çok tanınan Bahitcan Kelbayev'in verdiği istatistiklere göre, artan milliyetçilik sebebiyle her yıl Kazak olmayan 40.000 kişi ülkeyi terk etmektedir.

Yaklaşık 19 milyon nüfuslu Kazakistan'da 130 farklı etnik kökenden insan bir arada yaşamaktadır. Etnik farklılık zemininde geçmiş yıllarda Orta Asya'da yaşanan gerilim ve çatışmaların çok ağır sonuçları olmuş ve bu süreç halkların birbirine öfkesini daha da artırmıştır. Bu tecrübeden hareketle Kazak yönetimi de geçmişten ders alarak barışçı bir geleceğin inşa edilmesinde önemli adımlar atabilir.